

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ՅՈՂԱՆՆԷ

ԿԱՅՄՐ ԱՌՏՏՐԻՈՅ, ԹԱԳԱՆՈՐ ԿՈՆՏԱՐԻՈՅ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՌԻՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԵԱՆ

• ԴԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍԻ ՅՈՎՍԵՓԱՅ Ա.

ԿԱՅՍԵՐ ԱՒՏԱՐԻՈՅ ԵՒ ԹԱԳԱՌՈՐԻ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ

Այս տարուան Դեկտեմբերի երկուրն Աստուծոյ եւ Հոնդարիոյ ազգաց իմար նշանակալից մեծ օր է: Այս օրս կը յիշեցնէ 1848-տարին, երբ 18ամեայ երիտասարդ Արքիդուքսն իր հօրեղորօր ձեռքէն կայսերական թագն ընդունեցաւ այնպիսի ժամանակ մը, յորում պետութիւնն երկաթեայ՝ արի ու փորձառու իշխանի մը կը կարօտէր: Հանճարեղ ու արի Կայսրն փոխանակ ծիրանի զգնելու՝ իր կայսրութեան առաջին ժամանակն անցուց պատերազմական հրոյ ու արեան մէջ, պատերազմեցաւ իր հաւատարիմ՝ ծառայից ու զինուորաց հետ՝ Նուաճելու եւ ընկճելու ապստամբական ոգին, խաղաղացուց պետութիւնը, Նորոգեց ու կենդանացուց. ապրեցաւ քառասուն տարի իր ժողովրդեան հետ եւ իր ժողովրդեան համար, եւ ստացաւ այն արժանավայել յորժորջումն՝ ինսամիտ հայր ազգաց ու ժողովրդեան:

Այո, այս հարազատ հայրն Աստուծոյ ժողովրդեան շահեցաւ իր ըովանդակ ազգաց որդիական սէրն առանց քացառութեան, եւ երբ իր հարազատ որդիքն կը պատրաստուէին իրենց ազնիւ հօր գահակալութեան քառամեամեայ տարեդարձն շնորհ փառաւորութեամբ ու մեծաճախ հանդիսի տօնելու, կրկին ու կրկին հրամայեց ու պա-

տուիրեց, որ ամենայն հանդիսութենէ հրաժարին ի սէր իւր, եւ այս հանդիսութեանց ծախելու գումարը գործածեն քարերարական նպատակաց: Արդարեւ գործ վեհանձնութեան, անժուրացութեան եւ մեծի սիրոյ:

Սիրեցեալ Կայսեր սոյն կամեն ժողովուրդն իբրեւ սուրբ պատգամ՝ համարեցաւ, եւ ըստ փափաքանաց իւր Վեհապետին ըրոր պետութեան մէջ ոգի մի զարթեալ քարեգործական վախճանաց համար միլիոններ գոհելու: Եւտ զեղեցիկ կը նկարագրէ Միլնիսէի Allgemeine Zeitung-ն Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ ազգաց մէջ սոյն Յոքելեանի առթիւ գործող քարեգործական ոգին:

«Փրանկիսկոս Յովսէփ Կայսեր Յոքելեանին ամենագեղեցիկ եւ ազնուագոյն մասն անշուշտ պէտք է փնտռել Աւստրիոյ ազգաց քարեգործական զգածման արթննալուն ու գործադրութեան մէջ, որպիսի զուցէ ցարդ ոչ երկրի մը եւ ոչ ազգի մը մէջ տեսնուած է: Տարւոյս սկզբանէ մինչեւ ցայս ժամ գրեթէ օր շնչեալ, որուն մէջ յիշուած չըլլայ ի պատիւ եւ ի յիշատակ քառասնամայ Յոքելեանի սիրեցեալ Կայսեր հաստատուած քարերարական գործ մը լայնատարած պետութեան այս կամ՝ այն քաղաքէն ու աւանէն: Այս զանազան մեծ ու փոքր պարզեւատուութեանց՝ հիմնարկութեանց եւ թռչակաց համար տրուած դրամաց գումարն ի միասին արժանազրել դեռ կարելի չէ, սակայն երբ այս ի զլուխ հանուի, հիանալի գումար մը պիտի կազմէ . . . :

«Ժողովրդեան սոյն քարեգործական զգածման պատճառն է նոյն իսկ Վեհափառ Կայսեր քարեգործութիւնն ու առատածնունդութիւնն, որ ամէն արկածից ու դժբախտութեանց մէջ առաջինն է իւր ժողովրդեան օգնելու:»

Որպէս զի փոքր իւրք հասու ըլլանք այս մեծ Կայսեր ունեցած արժանատիութեան, համառօտիւ դնենք հոս իւր կենսագրութիւնը: Իսկ պատկերը կը գտնէ ընթերցողն թերթիս սկիզբն:

Փրանկիսկոս Յովսէփ Ա. Կայսր Աւստրիոյ եւ Թագաւոր Հունգարիոյ ծնած է ի Եփեսայրուն յամի 1830, Օգո. 18: Իւր հօրեղօր Փերդինանդոս Ա. Կայսեր հրաժարելովն եւ իւր հօր Փրանկ. Կարոլոս Արքիդքսին կայսերական թագը շնորհունելով 1848, Դեկտ. 2ին Օլմից քաղաքն Աւստրիոյ կայսրութեան թագն ընդունեցաւ եւ հրատարակուեցաւ Կայսր Աւստրիոյ: Իւր առաջին գործն եղաւ ապստամբ երկիրները զապել եւ հպատակութեան մէջ պահել: Սոյն գործը դիւրաւ ի զուլս հանելով՝ սկսաւ երկրին քարոքութեան միտ դնել, վաճառականութիւնը, արուեստները, դպրոցներն ու գիտութիւնները ծաղկեցընել, որոյց մէջ իրեն նեցուկներն էին Եվարցենսպէրի եւ Սդատիոն պաշտօնեայրը:

Ասիկէ ետքը Կայսեր համար ծանրագոյն տարիներ սկսան: Զանի մը տարւուան մէջ երկու անգամ՝ երկու դաշնակցեալ տէրութեանց հետ միեւնոյն ժամանակ պատերազմի ընտնուեցաւ. 1859ին Գաղղիոյ եւ Սարտինիոյ հետ եւ 1866ին Բոսնիոյ եւ Իտալիոյ հետ. եւ թէպէտ թէ ծովու թէ ցամաքի վրայ ծաւառներ վաստըրեցաւ, սակայն եւ այնպէս ստիպուեցաւ մեծամեծ կորուստներով հաշտութիւն ընել: Բայց Կայսեր իմաստուն կառավարութիւնն ու հաստատամտութիւնը նոյն կորուստներուն տեղն այնպէս մը լեցուց եւ տէրութիւնն ի ներքուստ այնչափ զօրացուց ու պայծառացուց, մինչեւ ետեւէ եղան իւր յառաջուն թշնա-

միջ Աստորիոյ քարեկամութիւնն ու նիզակակցութիւնը խնդրելու: Այդպէս քանի մը տարուան մէջ տէրութիւնն յառաջուրնէ աւելի զօրանալով իւր ծարտար եւ խոհեմական կառավարութեամբն Փրանկիսկոս Ծովսէփ Եւրոպայի Վեհապետաց առջեւ այնպիսի համբաւ ու համակրութիւն ստացաւ, որ ըլլոր Վեհապետք զինք իրենց այցելութեամբն շատ անգամ՝ պատուեցին ու մեծարեցին:

Փրանկիսկոս Ծովսէփ Կայսրն ոչ միայն իւր քաղաքական առաքինութեամբն սիրելի եղած է ըլլոր Եւրոպայի եւ իւր ազգաց, այլ նաեւ իւր անձնական սքանչելի յատկութիւններով: Կայսրն ինք զինք ըլլորովին զոհած է իւր ժողովրդեան ու քաղաքական գործոց. զօրանքն իրեն համար շատ ցանցատա քան է. առտուանց կանուխ, ամառը՝ ժամը չորսին, ծմիւն՝ հինգին կը յառնէ տէրութեան գործոց պարապելու համար. շաբթուան մէջ ստէպ ունկնդրութիւն կու տայ, եւ իշխանէ սկսեալ մինչեւ յետին գիւղացին ազատ է Կայսեր ունկնդրութեան երթալու: Արդարեւ թուրք չի քաւեր մանրամասն ստորագրելու սոյն ազնիւ Կայսեր խոնարհամտութիւնն ու քաղցրութիւնն, ընտանի ու սիրալիր վարմունքն, զթութիւնն ու ողորմածութիւնն, եւ առաւել քան զամենայն աստուածապաշտութիւնն ու կրօնասիրութիւնն, եւ այլն եւ այլն:

Փրանկիսկոս Ծովսէփ Կայսեր զլիաւոր գործերէն մին եւս է Վիեննա քաղքին այժմու քարգաւաճումն: 1859ին Կայսրը հրաման տուաւ որ ներքին քաղաքը շրջապատող պարիսպը քանդուի եւ այն ընդարձակ դաշտագետնին վրայ քարձրանայ նոր քաղաքը: Սոյն հրամանին վրայ սկսան ծննարկել փողոցաց եւ մեծամեծ շինուածոց շինութեան, այնպէս որ 25 տարուան միջոցին մէջ յարեալ քովանդակ հին քաղաքը շրջապատող համբաւաւոր Ռինկշդասսէ փողոցն իւր հոյակապ շինուածներովն, որոնցմէ յիշատակաց արժանի են Ս. Փրկչի եկեղեցին, կայսերական Թէատրոնք եւ Թանգարանք, Խորրիդանցն, նոր Համալսարանն, նոր քաղաքային Խորրիդանցն, գեղարուեստից եւ երաժշտութեան ծեմարանք, արուեստից եւ վաճառականութեան Թանգարանք, Սակարանն, ուրիշ առանձնական պալատներ, պարտէզներ՝ հանդերձ անուանի արանց արձաններով, քազմաթիւ եկեղեցիներ եւ այլն: Վիեննա պարտական է նաեւ իւր վճիռ ու առողջարար անսպառ ջուրը նոյն ազնուասիրտ Կայսեր:

Փրանկիսկոս Ծովսէփ Կայսրն ամուսնացած է 1854 Ապր. 25էն ի վեր Պաւլիերայի դքսական տնէն Նոյիսաբէթ իշխանուոյն հետ: Կայսրութեան ժառանգ է իւր մէկ հառիկ մանչ զաւակն Ռուդոլփոս Արքիդքս, որ այժմ պետութեան ոռանաւոր զօրաց վերատեսուչ է եւ արուեստից ու գիտութեանց սիրող ու հետամուտ:

Աստորիոյ պետութեան ազգաց հետ մենք եւս քարձրածայն կը գտնենք, «Պահէ Աստուած ու պաշտպանէ, մեր Կայսրն ու երկիր», եւ թէ «Կեցցէ՛ Փրանկիսկոս Ծովսէփ, կեցցէ՛»: